

– по-друге, державна монополія в будь-яких її проявах повинна зникнути в аграрній сфері і обслуговуючих галузях. Держава повинна відмовитися від виконання тих функцій, які не є державними в країнах з ринковою економікою, припинити штучну підтримку неефективної діяльності колективних господарств;

– по-третє, сільськогосподарським виробникам необхідний новий тип інтегрованих структур, які б замінили зменшенню ролі держави в аграрному секторі. Такі організації повинні їм повністю належати і ними контролюватися. В цьому аспекті може бути корисним досвід зарубіжних країн. Зрозуміло, що неможливо і немудро копіювати закордонний кооперативний досвід у цілому, але фундаментальні принципи, організаційні підходи, демократичне управління, успішні ринкові стратегії, методи ведення бізнесу, системи фінансування тощо можуть бути успішно застосовані і в нашій країні;

– по-четверте, соціальні функції, які виконуються зараз колективними господарствами, мають бути передані органам місцевого самоврядування. Вони мають взяти повну відповідальність за загальну організацію сільського життя і вирішення соціальних проблем на місцевому рівні. Це має бути не якась одноразова акція, а далекоглядна державна політика, яка здійснюватиметься поступово і послідовно, поки бажаний результат не буде отримано.

Список використаних джерел

1. Ермошенко М.М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств: монографія / М.М. Ермошенко, Л.М. Ганущак–Єфіменко. – К.: Національна академія управління, 2010. – 236 с.
2. Евдоченко И.Н. Формы участия государства в корпоративном управлении как собственника [Текст] / И.Н. Евдоченко, Г.В. Шимширьян // Экономика та держава. – 2006. – №6. – С. 62–64.
3. Каліна І.І. Формування ефективних організаційно-економічних структур у рамках різних форм, типів і видів власності. / І.І. Каліна // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: Збірник наукових праць. – К.: НАУ. – 2009. – С. 174–182.
4. Корпоративне управління в Україні в сучасних умовах: [моногр. з додатками] / Б. Лессер, І. Бондарчук, З. Борисенко та ін.; [за заг. ред. І. Розпутенко та Б. Лессера]. – К.: К.І.С., 2009. – 306 с.
5. Ленский Е.В. Корпоративный бизнес [Текст] / Е.В. Ленский; [под ред. О.Н. Сосковца]. – Минск.: Армита–Маркетинг, менеджмент, 2008. – 480 с.
6. Agricultural Fact Book 1994. Washington, D.C.: Office of Communications, USDA.
7. Agricultural Statistics 1993. National Agricultural Statistics Service, USDA. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.
8. Anderson, Bruce L. 1988. «Understanding Cooperative Marketing Strategies». American Cooperation 1988. Washington, D.C.: American Institute of Cooperation, pp. 165–174.

УДК:631.11(477)

Т.В. ОЛЕФІРЕНКО,

к.е.н., доцент кафедри державного управління, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проблеми та перспективи розвитку організаційно-правових форм господарювання в аграрному виробництві України

У статті проаналізовано основні умови розвитку організаційно-правових форм господарювання в аграрному виробництві України.

Ключові слова: аграрна політика, сільськогосподарське виробництво, форми господарювання, ефективність.

В статье осуществлен анализ основных условий развития организационно-правовых форм хозяйствования в аграрном производстве Украины.

Ключевые слова: аграрная политика, сельскохозяйственное производство, эффективность.

The article analyzes the basic conditions of organizational forms of management in the agricultural production of Ukraine.

Keywords: agricultural policy, agricultural production, efficiency.

Постановка проблеми. Сільськогосподарське виробництво в Україні на сучасному етапі розвитку держави має особливе значення для її економіки та є одним з провідних її секторів. Безумовно, агропромисловий комплекс України за останні два десятиріччя зазнав певних змін. У тому числі в сільському господарстві відбулося формування інституту приватної власності, що призвело до зміни власника. Як наслідок, нестабільні умови вплинули на розвиток різних організаційно-правових форм у сільському господарстві. Отже, виникає потреба запровадження виваженого і системного підходу щодо розробки та реалізації державної аграрної політики, спрямованої на забезпечення відповідних організаційно-економічних умов, здатних забезпечити конкурентоспроможність галузі на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням дослідження реформування сільського господарства Ук-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

раїни присвячені роботи А. Андрійчука, А. Діброви, М. Гладія, Ю. Лупенка, Ю. Лузана, С. Кваші, П. Саблука, О. Шпичака.

Метою статті є комплексна оцінка основних умов розвитку організаційно-правових форм господарювання в аграрному виробництві України.

Виклад основного матеріалу. Процес реформування вітчизняного сільськогосподарського виробництва, зумовив перерозподіл земель між формами господарювання – сільськогосподарськими підприємствами, фермерськими й особистими селянськими господарствами (див. табл.).

Необхідно зазначити про існування тенденції щодо збільшення площі сільськогосподарських угідь в особистих селянських господарствах (з 6,1 млн. га у 1999 році до 15,6 млн. га у 2011 році). Крім цього, 4 млн. га відведено фермерам на ведення господарської діяльності. В той же час зменшено земельну площу сільськогосподарських підприємств від 38,9 до 17 млн. га.

Аналіз господарської діяльності, показав, що у 2011 році сільськогосподарські підприємства на 56% сільськогосподарських угідь виробили 56,7% продукції, господарства населення – на 44% угідь, що використовувалися, – 43,3%, фермерські господарства на 20,5% лише 13,4% продукції. Характеризуючи стан аграрного сектору економіки України починаючи з 2004 року, необхідно відзначити трансформаційні зміни, що свідчать про перехід до нового етапу капіталізації аграрного виробництва на основі концентрації сільськогосподарської землі.

Існування даних тенденцій є наслідком ринкового вирівнювання доходу на капітал у різних сферах економічної діяльності в умовах незавершеності інституційних трансформацій, що, своєю чергою, спричинило формування тіншового контролю над розподілом сільськогосподарських земель та виникнення тіншового ринку землі. Необхідно зазначити, що процеси оренди землі та купівлі-продажу як ре-

зультат консолідації великих масивів земель сільськогосподарського призначення в руках окремих фізичних та юридичних осіб розвивалися стихійно.

На концентрованих землях за рахунок залучення індустріального та торгово-фінансового капіталу формуються горизонтально та вертикально інтегровані, орієнтовані на експорт структури, інколи за типом латифундій. Аналізуючи період з 2001 року до початку 2009 року, кількість господарств, які мають у власності й оренді понад 10 тис. га угідь, зросла більш ніж утричі; площа угідь в їхньому володінні та користуванні за цей самий період збільшилася вчетверо; середній розмір угідь у розрахунку на одне таке господарство зріс на 31% і нині становить майже 22 тис. га; кількість підприємств, які мають від 500 до 5 тис. га за досліджуваний період, постійно зменшується [4, с. 138].

Створення надвеликих корпоративних структур має неоднозначний вплив як на розвиток сільськогосподарського виробництва в межах України, так і на розвиток держави в цілому. По-перше, експортна орієнтація великого товарного сільськогосподарського виробництва свідчить про визначення місця України на світовій арені як низько розвинутої країни – експортера сировини. По-друге, тіншові оборотки із землею сприяють посиленню корупції, що, своєю чергою, призводить до спотворення бюджетної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні та знижує ефективність державного регулювання розвитку аграрного сектору.

Необхідно передбачати наслідки функціонування нераціональної структури виробництва та запровадження інтенсивних технологій в рослинництві. Основними з яких є: скорочення зайнятості населення, порушення науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства, монокультуризація землеробства, деградація сільгоспугідь. Стихійність процесів концентрації землі та сільськогосподарського виробництва провокує погіршення соціально-економіч-

Розвиток організаційно-правових форм у сільському господарстві України

Форми господарювання	Площа с.-г. угідь		Виробництво валової продукції					
	млн. га	%	всього		у т. ч.			
			млн. грн	%	рослинництва		тваринництва	
			млн. грн	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2000								
Усі господарські формування	40,4	100	151022,2	100	92838,9	100	58183,3	100
с.-г. підприємства	34,3	84,9	57997,7	38,4	45791,0	49,3	12206,7	20,9
у т.ч. фермерські господарства	1,1	2,7	3125,2	5,3	2903,3	6,2	221,9	1,8
господарства населення	6,1	15,1	93024,5	61,6	47047,9	50,7	45976,6	79,1
2008								
Усі господарські формування	36,7	100	201564,0	100	136277,1	100	65286,9	100
с.-г. підприємства	21,1	46,6	101451,2	50,3	78993,1	57,9	22458,1	34,4
у т.ч. фермерські господарства	4	10,9	14141,3	13,9	13194,4	16,7	946,9	4,2
господарства населення	15,6	42,5	100112,8	49,7	57284,0	42,2	42828,8	65,6
2011								
Усі господарські формування	36,6	100	233696,3	100	162436,4	100	71259,9	100
с.-г. підприємства	20,5	56,0	121053,7	56,7	92138,4	56,7	28915,3	40,5
у т.ч. фермерські господарства	4,1	20,5	16192,5	13,4	14997,7	16,3	1194,8	4,1
господарства населення	15,98	44,0	112642,6	43,3	70298,0	43,4	42344,6	59,5

Джерело: побудовано на підставі даних Сільське господарство України за 2011 рік: статистичний збірник / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с.

ного становища переважної більшості сільського населення, призводить до декапіталізації особистих селянських господарств шляхом продажу земельних ділянок за ціною нижчою від їх ринкової вартості. Своєю чергою, декапіталізація особистих селянських господарств унаслідок вимушеного розпродажу активів призводить до обмеження подолання бідності та блокує запровадження стратегій економічного розвитку за рахунок залучення потенціалу дрібнотоварного сільського господарства.

Прискорення процесу реформування, а також впровадження господарських структур на ринкових засадах сприяли збільшенню виробництва продукції. Активізація ринкових перетворень в аграрному секторі позитивно вплинула на динаміку сільськогосподарського виробництва. Починаючи з 2000 року в усіх категоріях господарств відбувається поступове нарощування обсягів валової продукції сільського господарства.

Валове виробництво сільськогосподарської продукції підприємствами і господарствами населення поступово наближається до рівноважних пропорцій. Зокрема, участь у виробництві валової продукції сільського господарства у 2011 році сільськогосподарських підприємств і господарств населення розподілилася майже рівними частинами: 52,7% сільськогосподарські підприємства, 47,3% – господарства населення. Подібні пропорції спостерігаються як у виробництві продукції рослинництва, так і продукції тваринництва. (Довідково: у 1990 році дві третини валової продукції сільського господарства створювалося у сільськогосподарських підприємствах, у тому числі продукції рослинництва – 75%, продукції тваринництва – 65 відсотків.)

Проте необхідно зазначити, що основними виробниками зерна, соняшнику, цукрових буряків є сільськогосподарські підприємства, а картоплі, овочів і фруктів – особисті селянські господарства. Крім цього, домінуюча роль у формуванні пропозиції на ринках молока, яловичини і свинини відійшла до особистих селянських господарств. У той же час лідируючі позиції з виробництва м'яса птиці і яєць належать підприємствам. Разом із тим співвідношення виробництва продукції тваринництва між цими групами виробників поступово змінюється на користь останніх – у 2010 році сільськогосподарські підприємства збільшили це виробництво на 8,2%, господарства населення скоротили його на 0,5 відсотка. Проте необхідно зазначити, що господарства населення виконують важливі суспільні функції: самозабезпечення продуктами харчування, самозайнятості громадян, формування доходів домогосподарств, економічної бази розвитку сільських територій, соціальної бази відтворення селянства тощо.

Ефективність формування господарської діяльності виробників сільськогосподарської продукції зумовлена насамперед зміною правил гри, пов'язаних з особливостями відносин між виробниками і переробниками. Насамперед неzapеречним є той факт, що розвиток організаційно-право-

вих форм у сільському господарстві супроводжувався стрімким збільшенням кількості суб'єктів господарювання, що, по суті, спричинило ускладнення технологічних зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції та переробними підприємствами, що стимулює останніх до формування власних сировинних баз.

Потрібно відзначити, що формування раціональної організаційно-правової структури сільськогосподарського виробництва в Україні є динамічним процесом, тому забезпечення його ефективності буде продовжуватися й надалі, через подальшу реорганізацію: злиття, приєднання поділ, виділення, перетворення створених підприємств. Серед основних причин цього можна виділити такі, як рух земельних і майнових ресурсів до більш ефективного господаря, пошук досконаліших механізмів розподілу прибутку, організації управління та відносин власності структур, концентрація виробництва та перероблення в різних формах агропромислових (агропромислово-фінансових) формувань (асоціацій, концернів, корпорацій) тощо [116, с. 59].

Разом із тим, характеризуючи результати діяльності сільськогосподарських виробників за досліджуваний період, як позитивні необхідно відзначити не стільки ефективність формування підвалин економічного зростання галузі, стільки наслідком більш-менш сприятливих погодних умов. Крім цього, як показало проведене дослідження, вище зазначене зростання сільськогосподарського виробництва так і не справило довгоочікуваного істотного впливу на добробут більшості жителів країни, ані сільських, ані міських споживачів продовольства, ціни на яке в 2009 році порівняно з 2008 роком зросли на 12 відсотків.

Як зазначає Ю. Лузан, нарощування обсягів виробництва відбулося переважно за рахунок освоєння організаційно-економічних резервів господарювання в секторі сільськогосподарських підприємств та агропромислових об'єднань. На його думку, це стало підтвердженням того, що підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва в умовах відкритості ринкового середовища лежить у площині формування організаційних структур великотоварного виробництва. На це і має бути спрямована організаційна складова аграрної політики та системи управління агропромисловим виробництвом [6, с. 31].

Протягом всього періоду реформування аграрної економіки після набуття незалежності Україною уряд намагався створити для сільськогосподарських товаровиробників механізм оподаткування, який би максимально враховував особливості аграрного виробництва. З кінця 90-х років минулого століття механізм оподаткування в сільському господарстві направлений на виконання особливого, неприданого йому, по суті, завдання – стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва шляхом створення сприятливого податкового середовища, формування специфічного джерела фінансових ресурсів (за рахунок податкових зобов'язань агропідприємств).

Висновки

На сучасному етапі ринкових перетворень аграрна політика України має фокусувати в собі соціально-економічні зміни не лише у сфері прийняття політичних рішень, а й економічної суті проведення аграрної реформи та її результатів. Аналіз організаційно-економічних умов розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні свідчить про формування реальних підвалин ефективної аграрної політики, в більш повному і водночас конкретному розумінні напрямів державного втручання у розвиток аграрного сектору держави. Головною рисою аграрної політики в Україні в даний час є стан реформованості з певною невизначеністю стратегії ринкових перетворень, унаслідок чого сільське господарство й надалі залишається на роздоріжжі загальних дискусій щодо переваг велико- та дрібнотоварного виробництва. Незважаючи на суттєві зміни у функціях Міністерства аграрної політики, управління сільським господарством загалом усе ще не набуло ринкового характеру. Реальний шлях оздоровлення сільського господарства України і головне завдання держави полягає, по-перше, у завершеності структурно-інституціональної визначеності побудови сільського господарства, по-друге, в запровадженні раціональної системи державного управління та його підтримки і, по-третє, у переході до економічних (опосередкованих ринковими, біржовими механізмами) методів регулювання обсягів агропромислового виробництва

Список використаних джерел

1. Наукове забезпечення сталого розвитку сільського господарства в Лісостепу України: моногр. в 2-х томах, Кабінет міністрів України, Національний аграрний університет. – К.: Алефа, 2003. – Т. 1. – 886 с.
2. Наукові засади розвитку агропромислового виробництва в сучасних умовах: матеріали сесії Загальних зборів Національної академії аграрних наук України (24 листопада 2010 р., м. Київ). – К.: Аграрна наука, 2010. – 224 с.
3. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / Редкол.: М.В. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 980 с.
4. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
5. Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві: матеріали Третіх регіональних річних зборів Північно-Східного відділення Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 10 грудня 2009 р., м. Харків. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – 479 с.
6. Міщенко Д.А. Організаційні та інституційні механізми державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України: монографія / Д.А. Міщенко. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 455 с.
7. Сільське господарство України за 2011 рік: статистичний збірник / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с.

УДК 338.1:854

Н.Г. СЛОБОДЯН,
к.е.н., Національний університет харчових технологій,
М.В. СУБОТА,
аспірант, Національний університет харчових технологій

Стан та перспективи олійно-жирової промисловості України

У статті проаналізовано сучасний стан олійно-жирової промисловості, етапи і тенденції її розвитку та окреслені перспективи та фактори майбутньої динаміки.

Ключові слова: олійно-жирова промисловість, насіння соняшнику, експортний потенціал.

В статье проанализировано современное состояние масложировой промышленности, этапы и тенденции ее развития и намечены перспективы и факторы будущей динамики.

Ключевые слова: масложировая промышленность, семена подсолнечника, экспортный потенциал.

V article analyzes the current state of oil and fat industry trends and stages of its development and outlines the prospects and future development factors.

Keywords: oil and fat industry, oil seed, export potential.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування харчової промисловості у будь-якій країні, а тим більше в Україні, яка має надзвичайно сприятливі умови для її розвитку, є однією з провідних структуроформуючих ланок розвитку всієї економіки.

За сучасних умов господарювання ринок рослинної олії серед основних світових продовольчих ринків є найбільш динамічним у своєму розвитку. Даний ринок для України має стратегічно важливе значення, оскільки є стабільним джерелом валютних надходжень.

Отже, подальша участь України на світовому ринку рослинних олій є досить важливою. Актуальність вивчення олійного ринку зумовлена перш за все тим, що в сучасних умовах господарювання ефективно використання потенціалу України неможливе без дослідження світових тенденцій розвитку ринку олій, вивчення структури попиту та пропози-